

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دهم، شماره سوم (پیاپی ۳۷)، پاییز ۱۴۰۰

شاپای چاپی ۲۳۲۲-۲۱۳۱ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۱۹۹-۲۱۴

بررسی اثرات تحریم اقتصادی ایالات متحده آمریکا بر اقتصاد نواحی روستایی ایران

حسین ربیعی*؛ استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مریم تکروستا؛ کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۵/۰۴

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۲۳

چکیده

ایران بعد از پیروزی انقلاب از سوی کشورهای غربی به ویژه ایالات متحده آمریکا تحت تاثیر تحریم‌های بسیاری قرار گرفته است که اقتصاد کشور به ویژه اقتصاد روستایی را تضعیف نموده است. هدف از این تحقیق بررسی اثرات تحریم اقتصادی آمریکا علیه ایران بر اقتصاد روستایی در بازه زمانی ۱۳۹۱-۱۳۹۷ است. برای رسیدن به این هدف از روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از داده‌های مرکز آمار جمهوری اسلامی ایران در این بازه زمانی بهره گرفته شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که تحریم‌ها دارای تاثیرات قابل توجهی بر بعد اقتصادی به ویژه در بخش کشاورزی و درآمدی است. این اقدامات سبب شده است تا بخش کشاورزی که منبع اصلی درآمدی مردم روستایی است با کاهش روبرو گردد و از این رو شکاف درآمدی بین بخش شهری و روستایی در این دوره زمانی افزایش یابد. البته در سال ۱۳۹۲ به علت برجام می‌توان روند رو به بهبودی در شرایط موجود را مشاهده نمود. بعد از این سال به علت تحریم‌های ایالات متحده شرایط مانند قبل بحرانی گردیده است. نتایج تحقیق نشان داد بخش کشاورزی دارای بیشترین تاثیرپذیری از تحریم‌ها بوده و روند سرمایه‌گذاری از سال ۹۰ تا ۹۸ نشان می‌دهد که تحت تاثیر شوک‌های برون‌زای اقتصادی که مهمترین آن تحریم‌ها بوده است، رشد سرمایه‌گذاری اعم از دولتی و خصوصی کاهش یافته است. از اینرو، تدوین برنامه‌هایی به منظور کاهش اثرات تحریم‌ها بر اقتصاد روستایی و مهاجرت روستاییان به نواحی شهری ضروری است. بعلاوه با توجه به اهمیتی که نواحی روستایی برای امنیت غذایی دارد به حمایت‌های ویژه اقتصاد کشاورزی در نواحی روستایی نیاز دارد.

واژگان کلیدی: اقتصاد روستایی، تحریم اقتصادی، روستاهای ایران.

* rabiee@khu.ac.ir

(۱) مقدمه

تحریم اقدامی است برای پرهیز از خشونت، به صورت عمدی در استفاده، خرید یا معامله با شخص، سازمان یا کشور به عنوان ابراز اعتراض، معمولاً به دلایل اخلاقی، اجتماعی، سیاسی یا زیست محیطی صورت می‌گیرد. هدف از تحریم تحمیل برخی از ضررهای اقتصادی به هدف، یا نشان دادن خشونت اخلاقی، تلاش برای تحمیل هدف برای تغییر رفتارهای نامناسب است. از جمله انواع تحریم‌ها می‌توان به مواردی همچون: بحران نفتی ۱۹۷۳، کشورهای عربی تحریم نفت خام را علیه غرب تصویب کردند. نمونه‌های دیگر شامل تحریم بازی‌های المپیک تابستانی ۱۹۸۰ در مسکو به رهبری ایالات متحده، تحریم بازی‌های المپیک تابستانی ۱۹۸۴ لس آنجلس به رهبری شوروی و جنبشی است که در دهه ۱۹۸۰ مخالف آپارتاید آن کشور از «عدم سرمایه گذاری» در آفریقای جنوبی حمایت می‌کرد. در ارتباط با تحریم ایران از سوی غرب اغلب تحریم‌ها به صورت اقتصادی است و در این ارتباط می‌توان بیان نمود که: تحریم اقتصادی به تدابیری گفته می‌شود که توسط کشور یا گروهی از کشورها علیه کشوری اعمال می‌شود که به قوانین بین‌المللی تجاوز و از معیارهای اخلاقی مقبول تخطی کرده است. هدف تحریم‌کننده آن است که کشور متخلف را مجبور کند از اهداف خود منصرف شود یا حداقل برای پایان دادن به رفتار حاضر به مذاکره شود.

در تعریف دیگر نیز آورده شده است: «اقدام تنبیهی از جانب تعدادی از بازیگران بین‌المللی، به‌ویژه یک سازمان جهانی مانند جامعه ملل یا سازمان ملل متحد، در برابر یک یا چند کشور برای تخلف از چارچوبی که مورد تأیید جهانی قرار گرفته است، جهت ترغیب یا ممانعت از یک رویه عملی خاص و تطبیق با حقوق بین‌الملل». دوکسی نیز چارچوب مشابهی در تعریف تحریم‌های اقتصادی ارائه می‌کند: «تهدید به مجازات یا تحمیل آن در پی شکست هدف تحریم‌ها در مراعات معیارها یا تعهدات بین‌الملل» (نیکوگفتار، ۱۳۹۴: ۷۶). با نگرشی مشابه با نگرش نئوکلاسیک، تحریم‌ها می‌توانند کاهش تجارت بین‌المللی، کاهش سرمایه‌گذاری در کشور تحریم شده، عدم انعطاف‌پذیری در ساختار و ترجیحات مصرف و تولید و در نتیجه کاهش انعطاف‌پذیری بازار کار را به همراه داشته باشد. مزیت یک کشور در مراحل مختلف تجارت بین‌المللی با توجه به منحنی امکانات تولید و براساس ترجیحات آشکار شده در بخش تولید و مصرف مشخص می‌شود (گرشاسبی، ۱۳۹۵: ۱۳۲).

تحریم‌های ایران را می‌توان از نظر ماهیت آن به هفت دسته تقسیم کرد. تحریم مالی، بانک‌های تجاری و بانک مرکزی، تحریم‌های اتحادیه اروپا و سازمان‌های بین‌المللی، تحریم‌های تجاری (صادرات و واردات) و سرمایه‌گذاری، تحریم نفتی، تحریم دانش و تکنولوژی، توقیف اموال و دارایی‌ها افراد و سازمان‌های ایرانی در خارج و تحریم تعامل و دادوستد با افراد، ارگان‌ها و سازمان‌های ایرانی. این تحریم‌ها می‌توانند تأثیرات متفاوتی در زوایای اقتصاد ایران داشته باشند که محققان به برخی اشاره داشته‌اند. از جمله تحریم‌ها می‌توانند بر تولید و رفاه، پرتفوی بهینه سرمایه‌گذاران، رشد اقتصادی، آلودگی محیط زیست، ترکیب شرکای عمده تجاری ایران و... تأثیر داشته باشند (نادمی، ۱۳۹۸: ۱۵۵). آسیب‌های ناشی از بحران‌های اقتصادی و تأثیر آن بر مردم در سطوح مختلف متفاوت است. اغلب تحقیقات نشان می‌دهد که مردم محلی و روستاییان به دلیل اقتصاد ضعیف از آسیب‌پذیری بالایی برخوردار هستند. از سوی دیگر

باید توجه داشت که مقاومت و بازسازی اقتصاد ملی در مقابل تحریم‌ها نیازمند تغییر در مدیریت منابع اقتصادی خرد یعنی عوامل بالقوه رشد اقتصادی است (Costin, 2014: 15). باتوجه به تاثیراتی که تحریم‌ها اقتصادی بر اقتصاد مناطق روستایی دارد در این تحقیق در بازه زمانی ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷ به بررسی شاخص‌های اقتصاد روستایی پرداخته شده است تا ارتباط آن با تحریم مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

۲) مبانی نظری

اقتصاد روستایی

مناطق روستایی محل زندگی اکثریت فقیرنشینان است. براساس داده‌های ILO بیشترین فقیران در مناطق روستایی به سر می‌برند جایی که نرخ فقر چهار برابر بیشتر از مناطق شهری است و کمبود کار مناسب نیز در این مناطق به شدت احساس می‌گردد (WESO, 2016). در ساختار اقتصادی نواحی روستایی کشورهای مختلف، کشاورزی محور اساسی تأمین معیشت به شمار می‌رود (Taherkhani, ۲۱: ۲۰۰۰). مهمترین ویژگی چنین ساختاری، فقدان تنوع در بسترهای اقتصادی و فرصت‌های شغلی، به خصوص برای نیروی انسانی رو به افزایش روستایی می‌باشد که تا حدودی نشأت گرفته از نوع نگرش به روستا و سیاستگذاری‌های دولتی و عوامل درونی روستا است. چنین ساختار اقتصادی و شغلی در نواحی روستایی، مسائل خاصی را به دنبال داشته که از جمله آنها می‌توان به انعطاف کمتر در مقابل نوسانات کوتاه‌مدت اقلیمی، نوسان قیمت محصول در زمان برداشت و ... اشاره کرد (Javan, 2011: 19).

در واقع می‌توان بیان نمود که، نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فرآیندها، رشد سریع جمعیت، بیکاری و حاشیه‌نشینی شهری موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری شده است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۸). مهمترین ویژگی چنین ساختاری، فقدان تنوع در بسترهای اقتصادی و فرصت‌های شغلی، خصوصاً برای نیروی انسانی رو به افزایش روستایی است که تا حدودی نشأت گرفته از نوع نگرش به روستا و سیاستگذاری‌های دولتی و عوامل درونی روستا است (یاسوری، ۱۳۹۴: ۲۰).

در این بین می‌توان به توسعه روستایی و ارتباط آنها با اقتصاد روستایی بدین صورت اشاره نمود: اقدامات مرتبط با توسعه روستایی به منظور توسعه بیشتر اجتماعی و اقتصادی در جوامع روستایی است که صورت می‌پذیرد (Chigbu, 2012: 210). برنامه‌های توسعه روستایی از نظر تاریخی دارای رویکردهای بالا به پایین هستند که از سوی دولت‌های محلی و یا سازمان‌های توسعه منطقه‌ای انجام می‌پذیرد. با این وجود یک شکاف سازمانی حیاتی را در اواخر دهه ۱۹۶۰ می‌توان مشاهده نمود که منعکس کننده اختلافات بین سازمان‌های ملی و جوامع روستایی بوده است که منجر به تمرکز زیادی بر مشارکت پذیری جوامع در برنامه‌های توسعه روستایی شده است. این موضوع اغلب از طریق سیاست‌های تمرکززدایی سیاسی در کشورهای در حال توسعه، به ویژه در بین کشورهای آفریقایی یا سیاست‌هایی که قدرت تصمیم‌گیری اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... را دارند صورت می‌پذیرد (Kauzya, 2007: 78). در نتیجه

می‌توان بیان نمود که جمعیت‌های محلی نیز از این طریق قادر هستند تا ابتکارات درونزایی را برای توسعه همه جانبه جامعه خود انجام دهند و بنابراین اصطلاح توسعه روستایی محدود به جوامع و مسائل کشورهای در حال توسعه نیست. در واقع بسیاری از کشورهای پیشرفته نیز در برنامه‌های توسعه روستایی خود این موضوع را مد نظر قرار داده‌اند. هدف از توسعه روستایی باید پیدا نمودن راه‌هایی برای بهبود بخشی به زندگی روستایی باشد که در راستای تامین نمودن نیازهای مهم جوامع روستایی حرکت می‌نماید (Pellissery, 2012: 227). برای رسیدن به این هدف اغلب مدل‌های توسعه روستایی همچون رویکردهای از پایین به بالا، ارزیابی مشارکتی روستایی، ارزیابی سریع روستایی و مشارکت پذیری مردم مورد بهره‌گیری قرار می‌گیرد (Anil, 2016).

تحریم‌های اقتصادی

تحریم‌هایی علیه ایران توسط تعدادی از کشورها به ویژه ایالات متحده و نهادهای بین‌المللی اعمال شده است. اولین تحریم‌ها تحریم‌هایی بود که ایالات متحده در نوامبر ۱۹۷۹ پس از تصرف سفارت آمریکا در تهران توسط گروهی از دانشجویان رادیکال و گروگانگیری افراد انجام داد. این تحریم‌ها با دستور اجرایی ۱۲۱۷۰ شامل مسدود کردن حدود ۱۲ میلیارد دلار دارایی‌های ایران از جمله سپرده‌های بانکی، طلا و سایر املاک و تحریم تجاری بود. این تحریم‌ها در ژانویه ۱۹۸۱ به عنوان بخشی از توافق الجزایر، که توافق نامه‌ای برای آزادی گروگان‌ها بود، لغو شد. تحریم‌های دوم توسط ایالات متحده به دلیل اقدامات ایران از سال ۱۹۸۱ تا ۱۹۸۷ علیه ایالات متحده و سایر شناورهای حمل و نقل دریایی در خلیج فارس و حمایت از تروریسم در زمان رونالد ریگان اعمال شد (Levs, 2012). این تحریم‌ها در سال ۱۹۹۵ گسترش یافت و شامل شرکت‌هایی بود که با دولت ایران معامله می‌کردند (Zirulnick, 2011).

سومین دور تحریم‌ها در دسامبر ۲۰۰۶ مطابق با قطعنامه ۱۷۳۷ شورای امنیت پس از انصراف ایران از قطعنامه ۱۶۹۶ شورای امنیت اعمال شد که خواستار توقف برنامه غنی‌سازی اورانیوم در ایران بود. در ابتدا، تحریم‌های ایالات متحده سرمایه‌گذاری در نفت، گاز و پتروشیمی‌ها، صادرات فرآورده‌های نفتی تصفیه شده و معاملات تجاری با سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (سپاه) را هدف قرار داد. این معاملات بانکی و بیمه‌ای (از جمله با بانک مرکزی ایران)، حمل و نقل، خدمات میزبانی برای فعالیت‌های تجاری را در بر می‌گرفت. قطعنامه‌های بعدی سازمان ملل تحریم‌ها علیه ایران را گسترش داده است. طی این سال‌ها، تحریم‌ها آسیب جدی به اقتصاد و مردم ایران وارد کرده است. از سال ۱۹۷۹، ایالات متحده تلاش‌های بین‌المللی را برای استفاده از تحریم‌ها برای تأثیرگذاری در سیاست‌های ایران انجام داده است (Younis, 2013). از جمله برنامه غنی‌سازی اورانیوم ایران، که دولت‌های غربی از آن هراس دارند برای تولید توانایی تولید سلاح هسته‌ای باشد. ایران مخالف نیز عقیده است که برنامه هسته‌ای آن برای اهداف غیرنظامی از جمله تولید برق و اهداف پزشکی است (Nichols, 2012). هنگامی که مذاکرات هسته‌ای بین ایران و دولت‌های غربی متوقف شد و به عنوان یک شکست شناخته شد، سناتورهای آمریکایی آنها را دلیل اجرای تحریم‌های اقتصادی شدیدتر علیه ایران ذکر کردند (Lakshmanan, 2013). در ۲ آوریل ۲۰۱۵، ۱ + ۵ و ایران، در لوزان، سوئیس، به توافق موقت در مورد چارچوبی رسیدند که پس از نهایی شدن و اجرای آن،

در ازای محدودیت ۱۰ ساله برنامه‌های هسته‌ای ایران که بوده است توافق نهایی، برنامه جامع اقدام مشترک، در ۱۸ اکتبر ۲۰۱۵ تصویب شد. در نتیجه، تحریم‌های سازمان ملل در ۱۶ ژانویه ۲۰۱۶ لغو شد. در ۸ مه ۲۰۱۸، دونالد ترامپ، رئیس جمهور ایالات متحده اعلام کرد که ایالات متحده از توافق هسته‌ای ایران خارج خواهد شد (Landler, 2018).

به دنبال خروج از ایالات متحده، اتحادیه اروپا در ۷ آگوست ۲۰۱۸ قانونی برای جلوگیری از تحریم‌های ایالات متحده در مورد تجارت با ایران وضع کرد. چهارمین دور تحریم‌ها توسط ایالات متحده در نوامبر ۲۰۱۸ اجرا شد و هدف آن این بود که ایران را وادار به تغییر چشمگیر سیاست‌های خود در منطقه کند، از جمله پشتیبانی از گروه‌های شبه نظامی در منطقه و توسعه موشک‌های بالستیک. در سپتامبر ۲۰۱۹، یک مقام آمریکایی اظهار داشت که ایالات متحده هر کسی که با ایران معامله کند یا نفت آن را خریداری کند، تحریم خواهد کرد. همچنین در سپتامبر ۲۰۱۹، ترامپ در واکنش به حمله مشکوک ایران به تأسیسات اصلی نفت عربستان سعودی ترامپ گفت که وزارت خزانه داری را به «افزایش قابل ملاحظه» تحریم‌های ایران هدایت کرد. تحریم‌های جدید بانک ملی ایران را هدف قرار داده است. یک مقام ارشد دولت ترامپ گفت که تحریم‌های جدید دارایی‌های مالی نزدیکان رهبر را هدف قرار داده است.

در ۲۱ فوریه ۲۰۲۰، ایران در لیست سیاه FATF قرار گرفت. در ۱۴ آگوست ۲۰۲۰، شورای امنیت سازمان ملل قطعنامه پیشنهادی ایالات متحده برای تمدید تحریم جهانی تسلیحات علیه ایران را رد کرد. طبق شرایط توافق شده در توافق هسته‌ای ایران در سال ۲۰۱۵، تحریم تسلیحاتی سازمان ملل در ۱۸ اکتبر سال ۲۰۲۰ منقضی شد، به دنبال آن ایران در در خرید سلاح خارجی ممانعتی نداشت. در ۲۰ سپتامبر سال ۲۰۲۰، ایالات متحده ادعا کرد که تحریم‌های سازمان ملل علیه ایران دوباره برقرار شده است، ادعایی که توسط ایران و بیشتر جامعه جهانی رد شد (Motamedi, 2020). روز بعد رئیس جمهور ترامپ برای جلوگیری از تهدیدهای هسته‌ای، موشکی و تسلیحاتی متعارف تهران، تحریم‌های گسترده گسترده‌ای علیه ایران اعمال کرد. در ۸ اکتبر ۲۰۲۰، ایالات متحده با هدف قرار دادن ۱۸ بانک ایرانی، بخش مالی ایران را تحریم کرد.

در مواجهه با افزایش فشار اقتصادی ایالات متحده و اروپا و کاهش چشمگیر صادرات نفت، ایران تلاش کرده است تا با ایجاد «اقتصاد مقاومتی»، تأثیر تحریم‌های بین‌المللی را کنترل کرده و خروج سرمایه را محدود کند (Farideh, 2012). جایگزینی واردات با کالاهای داخلی و ممنوعیت واردات لوکس مانند رایانه و تلفن‌های همراه صورت گرفته است. ایران امیدوار بود بیشتر به پالایشگاه‌های چینی و هندی بفروشد، هرچند بعید به نظر می‌رسد که چنین تلاشی موفقیت آمیز باشد، به ویژه از آنجایی که چین - بزرگترین خریدار نفت خام ایران - واردات نفت خود از ایران را به نصف سطح قبلی خود کاهش داده است (Blas, 2012). در ۲۰ اکتبر ۲۰۱۸ انجمن بانک‌های آلمان اظهار داشت که صادرات از آلمان به ایران از ژانویه ۴٪ کاهش یافته و به ۱,۸ میلیارد یورو رسیده است (German Banks Report, 2018). از جولای ۲۰۱۲، گزارش شده است که ایران مجبور به تعطیلی برخی از چاه‌ها شده است و تولید کلی نفت از سطح نزدیک به ۴,۰ مگابایت در پایان سال ۲۰۱۱ به حدود ۲,۶ میلیون بشکه در روز کاهش یافته است. در سال ۲۰۱۸، پس از اعمال مجدد تحریم‌های ثانویه توسط ایالات متحده، روابط تجاری با کشورهای

همسایه، مانند افغانستان و عراق که قبل از سال ۲۰۱۶ به میزان قابل توجهی افزایش یافته بود، ضربه قابل توجهی دید (Dehghanpisheh, 2019).

اقتصاد سیاسی

اقتصاد سیاسی به عنوان یک الگوی در حال رشد در جهان با تمرکز بر زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و عقیدتی بستری را برای سرمایه داری و حفظ روابط قدرت، منافع و تنش‌ها فراهم می‌آورد (Chertkovskaya et al, 2019, Koch, 2020). در واقع اقتصاد سیاسی به مطالعه تولید و تجارت و روابط آنها با قانون، عرف و دولت در راستای توزیع درآمد و ثروت ملی می‌پردازد. مطالعات اولیه مرتبط با اقتصاد سیاسی مرتبط با دانشمند انگلیسی آدام اسمیت، توماس مالتوس و دیوید ریکاردو است. البته صاحب نظران دیگری همچون فرانسوا کوسی و آن روبرت ژاک تورگو نیز به این موضوع پرداخته‌اند. اقتصاد سیاسی ممکن است صرفاً به توصیه‌های اقتصاددانان به دولت یا مردم در مورد سیاست‌های کلی اقتصادی و یا پیشنهادات اقتصادی خاص از سوی صاحب نظران سیاسی خلاصه گردد (Groenwegen, 2008; ۹۰۷). ادبیات اصلی مرتبط با اقتصاد سیاسی از دهه ۱۹۷۰ تحت تاثیر نیروهای سیاسی در انتخاب نمودن سیاست‌های اقتصادی به ویژه در مورد توزیع و نهادهای سیاسی مورد استفاده حداکثری قرار گرفته است (Bertholet, 2020: 2).

بیشترین رویکرد اقتصاد سیاسی از تئوری انتخاب عمومی از یک سو و اقتصاد سیاسی رادیکال از سوی دیگر ناشی می‌شود که هر دو مربوط به دهه ۱۹۶۰ است. در مقابل، هر دو رویکرد رای دهندگان، سیاستمداران و بوروکرات‌ها را نشان می‌دهند که رفتارهایشان عمدتاً منفعت طلبانه است، برخلاف دیدگاهی که به اقتصاددانان اصلی جریان اصلی نسبت داده شده است، در مورد مقامات دولتی که سعی در تأمین نمودن حداکثر تسهیلات فردی از نوعی عملکرد رفاه اجتماعی دارند (Tullock, 2008: 5). به همین ترتیب، اقتصاددانان و دانشمندان علوم سیاسی، اقتصاد سیاسی را با رویکردهایی با استفاده از فرضیات انتخاب منطقی (Lohmann, 2008) به ویژه در تئوری بازی و در بررسی پدیده‌هایی فراتر از محدوده استاندارد اقتصاد، مانند شکست دولت و تصمیم‌گیری‌های مالی که در آن زمینه مرتبط می‌شوند، بررسی می‌کنند. اصطلاح «اقتصاد سیاسی مثبت» رایج است (Alt, 1990). سایر عناوین «سنتی» شامل تجزیه و تحلیل موضوعات سیاست عمومی مانند تنظیم اقتصادی (Rose, 2001)، انحصار، رانت، حمایت از بازار، فساد نهادی (Bose, 2010) و سیاست‌های توزیعی است. از اواسط دهه ۱۹۹۰، اقتصاد سیاسی گسترش یافته است، که بخشی از آن با مجموعه داده‌های جدید بین ملی مورد بررسی قرار گرفته است و آزمون فرضیه‌ها را بر روی سیستم‌ها و نهادهای اقتصادی مقایسه‌ای ارائه می‌دهد (Beck, 2001: ۱۶۷). مباحث شامل تجزیه ملت‌ها، میزان تغییر نهادهای سیاسی در رابطه با رشد اقتصادی، توسعه، (Keefer, 2004: 248) بازارهای مالی و تنظیم مقررات (Perotti, 2014)، اهمیت نهادها (Chang, 2002)، عقب ماندگی (Acemoglu, 2006)، اصلاحات (Mukand, 2008) و اقتصادهای در حال گذار (Roland, ۲۰۰۲)، نقش فرهنگ، قومیت و جنسیت در توضیح نتایج اقتصادی، سیاست‌های اقتصاد کلان (Drazen, ۲۰۰۲).

۲۰۰۶)، محیط (Dietz, 2011)، عدالت و رابطه قانون اساسی با سیاست اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته است.

اقتصاد سیاسی داخلی و بین‌المللی

تعاملات اقتصاد سیاسی در هر دو عرصه داخلی و بین‌المللی جریان دارد. تمایز میان دو حیطه داخل و خارج معطوف به بنیان‌های نظریه شکل‌گیری دولت‌های ملی و به ویژه مسئله حاکمیت ملی دولت‌های مستقل است. این امر از سوی صاحب نظران واقع‌گرای سیاست بین‌الملل مورد تأکید قرار گرفته است. امروزه با نفوذپذیر شدن حاکمیت ملی کشورها، به سبب گسترش ارتباطات بین‌المللی و شکل‌گیری الگوهای جدیدی از حاکمیت میان کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه، تمایز میان داخل و خارج به شدت تحت تأثیر قرار گرفته و مرزهای معنایی آن در حال تغییر و تحول است. با وجود این هنوز هم می‌توان در روابط اقتصادی به جنبه‌های اشاره کرد که نشان دهنده نقش دولت‌ها در روابط اقتصادی داخلی، منطقه‌ای و جهانی است. سرشت و قلمروی مشارکت یک کشور در اقتصاد جهانی به شدت متأثر از تصمیمات سیاسی اتخاذ شده در داخل مرزهای آن کشور می‌باشد در درون مرزهای یک کشور گروه‌های مختلفی در عرصه روابط اقتصادی جهانی حضور می‌یابند که منافع آنها منجر به بروز کشمکش‌های سیاسی و در نتیجه بالاتر رفتن نقش دولت به عنوان مرجع نهایی حل منازعه در داخل خواهد شد. از یک سو دولت‌ها از طریق اتخاذ تصمیماتی درباره مالیات‌ها، نرخ بهره و تعرفه‌های تجاری بر مناسبات اقتصادی داخلی و فراتر از آن، تأثیر می‌گذارند و از سوی دیگر، میزان موفقیت آنها در افزایش رفاه اقتصادی به ماندگاری بیشتر آنان در راس قدرت می‌انجامد (مصلی نژاد، ۱۳۹۸: ۸).

از سوی دیگر در عرصه اقتصاد سیاسی مناسباتی برقرار است که علی‌رغم میل و خواسته دولت‌ها و روندهای اقتصادی تأثیرگذارند این دسته از مناسبات خارج از حوزه اقتصاد سیاسی داخل قرار می‌گیرد و تحت عنوان اقتصاد سیاسی بین‌المللی از آن یاد می‌شود. در واقع کشورهای گوناگون از طریق مذاکره و توافق با یکدیگر وارد تعاملات اقتصادی می‌شوند. البته، برتری آنها در عرصه مناسبات قدرت نقش موثری در تعیین میزان دفاع شان از ورود بر عرصه مناسبات اقتصادی دارد. بر این اساس، مناسبات اقتصادی بر اساس میزان قدرت و نفوذ سیاسی کشورهای درگیر به دو شکل متصور می‌باشد: نخست، مناسبات اقتصادی میان دولت‌های قوی از جایگاهی ممتاز در عرصه مناسبات بین‌المللی داشته و از طریق ایجاد نهادهای همکاری دو یا چندجانبه، به تثبیت و ارتقای نقش اقتصادی خود می‌پردازند؛ مناسبات میان دولت‌های قوی و ضعیف که در دوران سرمایه‌داری و اشکال مختلف از جمله امپریالیسم قابل مشاهده است (مصلی نژاد، ۱۳۹۸: ۹).

۳) روش تحقیق

هدف از این مقاله بررسی تأثیرات تحریم‌های ایالات متحده آمریکا در اقتصاد روستایی در جمهوری اسلامی ایران است. در راستای رسیدن به این هدف از روش توصیفی-تحلیلی در راستای بررسی موضوع بهره گرفته شده است. و تلاش شده است تا با مراجعه به مقالات داخلی و خارجی از سایت‌های نورمگز،

ISI، جهان اسلام، ساینس دایرکت و ... پایه‌های نظری تحقیق نوشته شود و برای بخش یافته‌های تحقیق از آمارهای موجود در مرکز آمار جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با اقتصاد روستایی استفاده شده است. باتوجه به نوآوری موضوع می‌توان بیان نمود که یکی از مشکلات پیش روی تحقیق عدم دسترسی کافی به منابع فارسی و لاتین بوده است زیرا محققان و صاحب نظران کمتر به بحث تحریم اقتصادی از بعد اقتصاد روستایی پرداخته‌اند. روش تحزیه و تحلیل نیز بر مبنای داده‌های بدست آمده از مرکز آمار جمهوری اسلامی ایران به صورت توصیفی تحلیلی بود تا با مقایسه بازه زمانی ۱۳۹۱-۱۳۹۷ میزان تاثیرات تحریم‌ها بر اقتصاد روستایی ایران مشخص گردد.

(۴) یافته‌های تحقیق

منظور از اقتصاد روستایی سلسله فعالیت‌های اقتصادی است که در حوزه روستایی انجام می‌شود، بنابراین هر فعالیت اقتصادی که در محیط آبادی اعم از آبادی‌های دارای سکونت خانوار و غیر سکونت خانوار انجام می‌شود، در حیطه اقتصاد روستایی قرار می‌گیرد. این واژه با اقتصاد کشاورزی کاملاً متمایز هستند. اقتصاد کشاورزی، صرفاً شامل فعالیت‌های اقتصادی وابسته به بخش کشاورزی، یعنی زراعت، باغداری، مرغداری و دامداری و تولید سایر محصولات کشاورزی است. حال اینکه اقتصاد روستایی، شامل تمامی فعالیت‌های اقتصادی است که در حوزه روستایی انجام می‌شود، اعم از کشاورزی و یا غیرکشاورزی، نظیر فعالیت‌های استخراج معادن زغال سنگ، نفت خام و گاز طبیعی، صنعت، ساختمان، بازرگانی (عمده-فروشی و خرده‌فروشی)، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای شخصی و خانگی، هتلداری و رستوران‌داری، حمل و نقل و ارتباطات، فعالیت‌هایی که توسط دولت در این حوزه انجام می‌شود مانند امور عمومی و یا ارائه خدمات آموزش، بهداشت و درمان، دامپزشکی و یا سایر فعالیت‌ها مانند فعالیت‌های کسب و کار، واسطه-گری‌های مالی، خدمات مذهبی، فرهنگی و تفریحی، ورزشی و خدمات عمومی و شخصی است. بطور کلی تمام فعالیت‌های اقتصادی که تولید کالا و خدمات که توسط خانوارهای ساکن روستا یا غیرساکن صرف نظر اینکه مالکیت آن ملی یا دولتی و یا مالکیت خصوصی باشد شامل می‌شود.

آنچه در اینجا مورد نظر ما محدوده جغرافیایی درحوزه روستایی است. ایران دارای ۱۶۲۸۷۹۲ کیلومتر مربع و تعداد ۱۲۴۶ شهر و ۹۷۵۳۸ آبادی می‌باشد. طبق تعریف آبادی محدوده‌ای است واقع در یک دهستان (تعداد ۲۵۸۹) با حدود ثبتي یا عرفی مستقل و خارج از محدوده شهرها یا آبادی دیگر که به دلیل وجود فعالیت انسان در تمام یا بخشی از آن، قابل تشخیص و معمولاً دارای نام خاصی است. آبادی یک نقطه جغرافیایی محسوب می‌شود و شامل اراضی کشاورزی و یا غیرکشاورزی و اماکن محل فعالیت یا سکونت انسان است. آبادی ممکن است یک ده، یک مزرعه، یک مکان، یک معدن، پاسگاه، ایستگاه راه آهن و امثال آن باشد. مناطق ایران به دلیل تنوع شرایط اقلیم آب و هوایی و همچنین تفاوت در قابلیت‌ها و توان‌های محیط زیستی، فعالیت‌های اقتصادی در روستاها یکسان نبوده و خصوصیات اقتصادی و اجتماعی روستاهای هر استان نسبت به دیگر استان‌ها متفاوت است به همین علت مهاجرت‌ها صورت می‌گیرد. لازم است اشاره شود پیش از این در گذشته اقتصاد روستایی ایران، همچون بسیاری از کشورها،

فعالیت زراعت و دامداری تلقی می‌شد. اما در دوره کنونی مناطق روستایی تحت تاثیر تحریم‌های اقتصادی قرار دارند. از این رو لازم است تا به بررسی شاخص‌های موجود در این ارتباط پرداخته شود.

اقتصاد روستایی

یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار در اقتصاد روستایی، میزان تولید و جمعیت روستانشینی، وضعیت و کیفیت زندگی روستایی اشتغال و در کنار آن در نظر گرفتن تحولات اقتصادی است. می‌دانیم مهم‌ترین عامل مهاجرت در حوزه روستایی بیکاری است. تاکنون اقتصاد روستایی نتوانسته مازاد نیروی کارالخصوص افراد تحصیلات عالی را جذب کند. تحریم‌ها دارای تاثیرات قابل توجهی بر مناطق روستایی بوده است و از این رو سبب گردیده است تا بر روند مهاجرتی این مناطق افزوده گردد. البته عوامل متعددی دیگری نیز می‌تواند مهاجرت روستائیان به شهرها را تحت تاثیر قرار دهد که برخی از این عوامل بطور کلی عبارتند از عدم توازن درآمدی اقتصاد روستایی و شهر، عدم برخورداری از امکانات و تسهیلات مشابه خانوارهای شهری در خانوارهای روستایی، استهلاک دارایی‌های سرمایه در ساختمان و ماشین آلات، بطور کلی بازده پائین تولید در حوزه روستایی و طولانی بودن زمان بازگشت سرمایه‌گذاری، تفاوت درآمدها و دستمزدها در بخش‌های اقتصاد سنتی یعنی بخش کشاورزی و در جامعه شهری پرداختی دستمزد در بخش صنعت و بخش خدمات، نگرش و نگاه تحقیرآمیز به فرهنگ روستایی، مهاجرت بدلیل تحصیل و یا آموزش و یا پیروی از خانوار. محدودیت آب و عدم برخورداری از منابع آبی و زمین‌های حاصلخیزی، اختلاف درآمد خانوارهای روستایی در مقایسه با خانوارهای شهری. در این بخش از تحقیق به برخی از شاخص‌های اقتصاد روستایی تاثیرپذیر از تحریم در بازه زمانی ۱۳۹۱-۱۳۹۷ پرداخته می‌شود.

تحریم و اقتصاد روستایی

اقتصاد روستایی اغلب وابسته به کشاورزی و فروش محصولات کشاورزی است. اقتصاد کشاورزی در ایران به شرایط محیطی و اقلیمی وابسته بوده و نوسان‌های اقلیمی در درآمد کشاورزان بسیار مؤثر است (صادق‌لو و سجاسی‌قیداری، ۱۳۹۳: ۱۳۰). و از طرفی دیگر میان اقتصاد ملی و اقتصاد روستایی رابطه‌ای متقابل وجود دارد. لذا موانع توسعه اقتصادی روستا کاملاً به موانع توسعه اقتصاد ملی مرتبط است. اگر اقتصاد ملی دچار بحران شود، اقتصاد روستایی نیز متأثر از شرایط حاکم بر اقتصاد ملی، دچار بحران می‌گردد. در سال‌های اخیر تحریم‌های اقتصادی یکی از مسائل چالش‌زا در اقتصاد ملی ایران بوده است و اقتصاد روستائیان را نیز متأثر ساخته است. اعمال تحریم‌های یکجانبه و چندجانبه، از طریق ممنوعیت و کاهش واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای (کازرونی و خضری، ۱۳۹۷: ۳۹۲) از جمله ماشین‌آلات مدرن کشاورزی، تجهیزات و قطعات ادوات کشاورزی (اسدی و مذهبیان، ۱۳۹۵: ۱۹) و نیز ممنوعیت واردات نهاده‌های کشاورزی از جمله کود و سموم بر کیفیت و کمیت نهاده‌های کشاورزی اثر منفی گذاشته (مصطفوی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۲) و از طرفی دیگر تحریم‌ها تاثیرات منفی بر صادرات محصولات کشاورزی گذاشته است به طوری که در دهه اخیر محصولات کشاورزی چون پسته و زعفران با کاهش صادرات و رقابت‌پذیری رو به رو بوده است. همچنین تحریم‌های اقتصادی بر میزان تسهیلات

اعطایی مؤسسات مالی تأثیر منفی گذاشته و از آنجا که تخصیص اعتبارات بانکی نقش مهمی در پذیرش تکنولوژی در فعالیتهای کشاورزی و فراهم آوردن زمینههای افزایش تولید و درآمد کشاورزان ایفا می- نماید. اعمال تحریمهای اقتصادی منجر به کاهش اعطای اعتبارات کشاورزی توسط بانکها به کشاورزان شده و این امر تأثیر منفی بر رشد بهره‌وری بخش کشاورزی و اقتصاد روستایی می‌گذارد (عزتی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۰۰).

در این راستا از دیگر تأثیرات تحریمهای اقتصادی بر بخش کشاورزی می‌توان به مواردی چون، افزایش هزینه‌های حمل و نقل کالا، سخت و هزینه بر شدن تعامل‌های پولی، کاهش ذخیره‌های ارزی و رواج نظام چند نرخ ارز، سخت شدن امکان واردات نهاده‌های کشاورزی و نااطمینانی فضای تولید و تجارت اشاره نمود (فرجی دیزجی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۶). این عوامل مستقیماً بر کاهش میزان محصول‌دهی کشت، سطح تولید و فروش، قیمت محصولات کشاورزی، بازارهای داخلی و خارجی فروش محصولات، درآمد کشاورزان و غیره تأثیر گذاشته و اقتصاد روستایی را آسیب‌پذیر کرده است. بنابراین لازم است تا با در نظر گرفتن شاخص‌هایی به بررسی این تحریم‌ها بر اقتصاد روستایی پرداخته شود.

جدول ۱. ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی و تولید ناخالص داخلی بانفت اقتصاد حوزه روستایی کشور

شاخص	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی	۷۰۵۸۱۰	۱۰۳۷۷۶۵	۱۲۴۷۵۶۸	۱۱۹۷	۴۶۶/۸	۴۹۲/۹	۰,۱
ماهگیری	۲۵۸۱۸	۳۸۰۱۳	۴۹۶۲۵	۴۹۳۰	۴۹۳۷	۷۵۴۰	۰,۵۲
معدن	۵۳۰۹۳۶	۸۰۸۹۲۸	۷۱۷۹۹۸	۸۱	۱۶۰۹/۲	۱۷۴۲/۲	۰,۲
صنعت	۳۰۸۰۶۵	۳۶۵۹۲۳	۴۲۳۶۵۹	۱۴۱۲	۱۶۰۹/۲	۱۷۴۲/۲	۱,۵
ساختمان	۲۸۰۵۷	۳۳۱۲۹	۳۳۸۳۱	۶۹۷	۵۰۱/۲	۵۱۷/۴	۳,۲
هتل و رستوران	۲۹۹۹	۴۳۵۹	۱۸۰۸۶	۱۵۰۰	۱۶۹۰	۱۹۴۳	۴,۷
حمل و نقل	۳۳۰۷۲	۷۷۳۷۲	۶۷۲۶۷	۱۲۲۲	۱۳۳۸	۱۵۱۹	۸,۴
مستغلات	۶۶۸۱۰	۸۴۹۷۸	۹۱۷۹۷	۱۶۴۷	۱۸۴۵	۲۰۸۴	۶,۴
خدمات عمومی	۳۶۹۱	۴۶۱۹	۴۶۳۸	۱۲۴۹	۲۱۷۸/۸	۲۵۲۸/۳	۷,۴

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

نتایج بررسی داده‌های مرکز آمار از تأثیرات تحریم‌های ایالات متحده آمریکا در بازه زمانی ۱۳۹۱-۱۳۹۷ نشان می‌دهد که بخش کشاورزی دارای بیشترین تأثیرپذیری از این تحریم‌ها بوده است به گونه‌ای که آمار در سال ۱۳۹۳ برابر با ۱۲۴۷۵۶۸ میزان تولید را نشان داده است اما پس از ایجاد تحریم‌های یکجانبه از سوی ایالات متحده میزان تولیدات کشاورزی در سال ۱۳۹۴ به ۱۱۹۷ رسیده است که این موضوع در جای خود قابلیت بررسی را دارا است.

از سویی دیگر می‌توان بیان نمود که روند سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در حوزه کشاورزی در دوران تحریم‌های اقتصادی با نوسانات زیادی همراه بوده است. براساس اطلاعات منتشر شده توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران میزان سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در سال ۹۰ به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۸۷ هزارمیلیارد ریال بوده است که در سال ۹۸ این رقم به ۳۵ هزار میلیارد ریال کاهش یافته است که به طور متوسط سالانه رشد ۱۰,۸- درصدی را نشان می‌دهد. در سال ۹۱ مبلغ ۵۵ هزار

میلیارد ریال و در سال ۹۲ مبلغ ۵۹ هزار میلیارد ریال سرمایه گذاری در بخش کشاورزی انجام شده که به ترتیب کاهش ۳۸ درصدی و افزایش ۷ درصدی نسبت به سال ما قبل خود داشته است. در دوره مذاکرات برجام در سال ۹۳ میزان سرمایه گذاری در حوزه کشاورزی با رشد ۳ درصدی نسبت به سال ۹۲ به مبلغ ۶۱ هزار میلیارد ریال رسیده است. در سال ۹۴ مبلغ ۳۷ هزار میلیارد ریال در بخش کشاورزی سرمایه گذاری صورت گرفته است که نسبت به سال ما قبل، ۳۹ درصد کاهش نشان می‌دهد. با خروج آمریکا از توافق برجام و تشدید تحریم‌ها در سال ۹۷ کاهش ۷ درصدی و در سال ۹۸ کاهش ۸ درصدی سرمایه گذاری در بخش کشاورزی صورت گرفت. بررسی روند سرمایه گذاری در این بخش از سال ۹۰ تا ۹۸ نشان می‌دهد که تحت تاثیر شوک‌های برون‌زای اقتصادی که مهمترین آن تحریم‌ها بوده است، رشد سرمایه گذاری اعم از دولتی و خصوصی به ویژه با تشدید تحریم‌ها کاهش یافته است. سهم سرمایه گذاری در این بخش نسبت به کل اقتصاد در سال ۹۰ حدود ۵,۱ درصد، سال ۹۱ عدد ۴ درصد، سال ۹۲ حدود ۴,۶ درصد و سال ۹۳ عدد ۴,۴ درصد بوده است.

سهم سرمایه گذاری‌های انجام شده در بخش کشاورزی نسبت به کل اقتصاد کشور در سال‌های ۹۷ و ۹۸ به ترتیب ۳,۷ درصد و ۳,۶ درصد بوده است. نگاهی به این آمارها نشان می‌دهد که با شروع دور نخست تحریم‌های اقتصادی در سال‌های ۹۰ و ۹۱ سهم سرمایه گذاری در بخش کشاورزی نسبت به کل اقتصاد کشور کاهش و در سال ۹۲ این سهم افزایش می‌یابد. پس از توافق برجام، سهم سرمایه گذاری در حوزه کشاورزی نسبت به کل اقتصاد کشور به ۳,۹ درصد می‌رسد و بعد از آن با تشدید تحریم‌ها، روند کاهشی را طی می‌کند. براساس اطلاعات بانک مرکزی، سهم سرمایه گذاری انجام شده در بخش صنعت و معدن نسبت به کل اقتصاد کشور از ۱۷,۲ درصد در سال ۹۰ به ۱۲,۳ درصد در سال ۹۸ کاهش یافته است. هرچند سهم سرمایه گذاری در بخش صنعت و معدن نسبت به کل اقتصاد کشور روند کاهشی داشته، اما با این حال سهم این بخش در مقایسه با سهم سرمایه گذاری در بخش کشاورزی نسبت به کل اقتصاد کشور که از عدد ۵,۱ درصد در سال ۹۰ به ۳,۶ درصد در سال ۹۸ رسیده، بیشتر است. طی این هشت سال تحریم، سهم سرمایه گذاری در بخش خدمات نیز نسبت به کل سرمایه گذاری اقتصاد کشور از ۷۶,۲ درصد در سال ۹۰ به ۸۲,۷ درصد در سال ۹۸ افزایش یافته است و مقایسه سهم سرمایه گذاری در سه بخش کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات نشان می‌دهد اقتصاد کشور، تولید پایه نیست بلکه بیشتر به سمت خدمات جهت گیری دارد.

جدول ۲. مقایسه تولید ناخالص داخلی سرانه و ارزش افزوده سرانه بخش کشاورزی در جامعه روستایی کشور

شاخص	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶
جمعیت کل کشور	۷۶۰۳۸۰۰۰	۷۶۹۴۲۰۰۰	۷۷۸۵۶۰۰۰	۷۷۸۵۶۰۰۰	۷۷۸۵۶۰۰۰	۷۹۹۲۶۲۷۰
جمعیت شهری	۵۴۶۱۲۰۰۰	۵۵۵۰۶۰۰۰	۵۶۴۰۸۰۰۰	۵۶۴۰۸۰۰۰	۵۶۴۰۸۰۰۰	۵۹۱۴۶۸۴۷
جمعیت روستایی	۲۱۴۲۶۰۰۰	۲۱۴۳۶۰۰۰	۲۱۴۴۸۰۰۰	۲۱۴۴۸۰۰۰	۲۰۷۳۰۶۲۵	۲۰۷۳۰۶۲۵
سرانه تولید ناخالص داخلی	۹۷	۱۳۲	۱۴۸	-۱۶	۱۲۵	۹۳
سرانه تولید ناخالص شهری	۹۹	۱۳۳	۱۵۰	۱۴۵	۱۴۴	۱۴۰
سرانه تولید ناخالص روستایی	۹۰	۱۲۸	۱۴۲	۱۴۲	۱۴۴	۱۴۴
سرانه ارزش افزوده بخش کشاورزی	۳۳	۴۸	۵۸	۴۲۴۱۷۳,۲	۴۴۱۹۷۲	۴۵۶۰۱۷,۷
هزینه مصرف کالاها و خدمات سرانه	۲۹	۳۵	۳۸	۲۸	۲۹	۳۰
اختلاف تولید سرانه با ارزش افزوده	۵,۸	۷,۹	۸,۳	۵,۴۷	۷,۹۸	۸,۲
درآمد روستایی	۱۰۱۲۸۱۳۶۲	۱۲۰۹۵۵۲۷۸	۱۳۹۰۵۱۰۰۰	۱۶۱۰۳۸۰۰۰	۱۷۶۸۶۶۰۰۰	۱۸۱,۳۹۹
شکاف درآمدی	۳۹,۴	۴۰,۸	۴۲,۴	۴۲,۳	۴۴,۲	۴۵,۱

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

علت کاهش تولید ناخالص داخلی حوزه روستایی در سال ۱۳۹۲ مربوط به بخش استخراج نفت خام و گاز طبیعی بخاطر تحریم اقتصادی است. همانگونه که ملاحظه می شود تولید بخش معادن کشور در حوزه روستایی انجام می گیرد ولی ارزش افزوده حاصل آن جز منابع ملی محسوب می شود. همچنین بخش های صنعت، ماهیگیری و حتی بخشی از فعالیت های کشاورزی، عمده فروشی و خرده فروشی اگر چه در حوزه روستایی تولید می شوند اما منابع و ارزش افزوده اینگونه فعالیت های نیز نصیب مالکان و صاحبان بنگاه ها در جامعه شهری می شوند. به عبارت دیگر می توانیم چنین قضاوت کنیم تولید ناخالص داخلی حوزه روستایی که نصیب خانوارهای روستایی می شود، همان درآمد حاصل از بخش کشاورزی است. این رقم در جدول ۲ نشان داده شده است و ملاحظه می شود که اختلاف تولید سرانه حوزه روستایی با تولیدات سرانه بخش کشاورزی در سال ۱۳۹۱، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ به ترتیب به میزان ۵/۸، ۷/۹ و ۸/۳ میلیون تومان می باشد. در حالیکه جمعیت روستایی نسبت به کل جمعیت به میزان ۲۸ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۲۶ درصد می باشد. از سویی دیگر، اگر تفاوت درآمد سرانه کشاورزی با سرانه مصرفی خانوارهای روستایی محاسبه کنیم، ملاحظه می شود درآمد و یا عایداتی که به عنوان پس انداز یا مصرف در دوره بعد برای خانوارهای روستایی از ۳۰۰ هزار تومان سال ۱۳۹۱ به ۴,۱ میلیون تومان در سال ۱۳۹۳ را نشان می دهد این به معنای نا اطمینانی پس انداز در خانوارهای روستایی است.

یافته های تحقیق براساس محاسبات حساب تولید اقتصاد روستایی در سال ۱۳۹۳ نشان می دهد. بخش کشاورزی در حوزه روستایی ۸۸/۱ درصد از ارزش افزوده کشاورزی کشور را دارا می باشد یعنی عمده

فعالیت کشاورزی در حوزه روستایی صورت می‌گیرد. همچنین سهم ارزش افزوده هریک از فعالیت‌های اقتصادی در حوزه روستایی عبارت است: بخش ماهیگیری ۸۷/۶ درصد، بخش معدن ۷۲/۹ درصد، صنعت ۲۴/۱ درصد، تأمین آب، برق و توزیع گاز طبیعی ۱۳/۳ درصد، ساختمان ۶/۹ درصد، عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه ۹/۲ درصد، هتل و رستوران ۱۴/۸ درصد، حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات ۶/۷ درصد، واسطه‌گرهای مالی ۲/۸ درصد، مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار ۶/۷ درصد، اداره امور عمومی، دفاعی و تأمین اجتماعی اجباری ۵ درصد، آموزش ۱۲/۹ درصد، بهداشت و مددکاری اجتماعی ۲/۶ درصد و سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی ۲/۵ درصد.

۵) نتیجه‌گیری

تحریم دارای تاثیرات قابل توجهی بر اقتصاد ایران و به ویژه اقتصاد روستایی بوده است. هرچند بخش کشاورزی ایران در سال ۹۸ رشد مثبتی را تجربه کرده، اما رشد این بخش از پایداری لازم برخوردار نیست و در صورت تکرار پدیده‌هایی چون خشکسالی و بروز کم‌آبی ممکن است دوباره تضعیف شود. اتکای اصلی اقتصاد ایران پس از جنگ تحمیلی بر درآمدهای نفتی و صادرات گاز بوده بنابراین ارزش افزوده بخش استخراج نفت خام و گاز طبیعی در سال ۹۸ همچنان به روند کاهش خود به میزان منفی ۳۵ درصد ادامه داده و رشد منفی این بخش استراتژیک و درآمدزای اقتصاد کشور از پاییز سال ۹۷ همزمان با اجرای تحریم‌های خصمانه علیه کشور شروع شده و نخستین نشانه اصابت تحریم‌ها به درآمدهای ارزی در همان پاییز ۹۷ با ریزش ۳۳٫۵ درصدی ارزش بخش نفت و گاز شروع و در زمستان همان سال رشد این بخش به منفی ۲۶ درصد رسید. آمارها از افول ارزش افزوده ناشی از بخش نفت و گاز ایران حکایت دارد. رشد بخش نفت و گاز در بهار ۹۸ معادل منفی ۴۱ درصد، تابستان ۹۸ معادل منفی ۴۷ درصد و پاییز ۹۸ برابر با منفی ۱۵٫۳ درصد و زمستان ۹۸ منفی ۲۶٫۸ درصد. این واقعیتی است که شاید خیلی از منتقدان دولت و مخالفان برجام آن را نادیده می‌گیرند اما آمارهای مرکز آمار نشان می‌دهد در فصل‌هایی که رشد بخش نفت نسبت به میانگین رشد سایر بخش‌ها بیشتر باشد همانند دوران اوج صادرات نفتی در سال ۱۳۹۵ و پس از اجرایی شدن برجام، اندازه اقتصاد ایران با نفت نسبت به اندازه اقتصاد بدون نفت بیشتر خواهد بود. روی دیگر سکه افت محسوس درآمدهای ارزی ایران البته بلافاصله در بخش صنعت ایران نمایان شده به نحوی که در تمامی فصول سال‌های ۹۷ تا پاییز ۹۸ بخش صنعت ایران تضعیف شده و رشد منفی مستمری را تجربه کرده است. در این بین روستاها با توجه به اقتصاد ضعیف و شکننده‌ای که دارا هستند از این تحریم‌ها تاثیرات قابل توجهی گرفته‌اند. کوچک‌تر شدن بعد خانوار، افت محسوس در بخش کشاورزی، تولیدات محصولات، درآمد، شکاف درآمدی و ... از جمله این تاثیرات بوده است. در انتها، مناسب است که برخی از توصیه‌های کلی ارائه شود:

- دیپلماسی سیاسی، حقوقی و اقتصادی در مقابله با تحریم‌ها تقویت شود؛
- سیاست‌های اقتصادی با هدف کاهش عدم تعادل‌ها و ایجاد ثبات به ویژه در حوزه‌های ارزی، مالی دولت، بازار پول و بازار کالاهای اساسی دنبال و بسته‌های اجرایی با این جهت‌گیری اجرا شوند؛
- تداوم اصلاحات ساختاری همچون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و طرح تحول اقتصادی (هدفمندی یارانه‌ها، اصلاح نظام مالیاتی و تأمین مالی) دنبال شود؛

- شفافیت و افزایش اشراف اطلاعات اقتصادی و حذف رانت دنبال شود، در رسیدگی و تصویب لایحه اصلاح مالیاتی تسریع شود؛
- اقدامات جبرانی برای اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های پایین و متوسط درآمدی در چارچوب هدفمندسازی یارانه‌ها دنبال شود؛
- مقاوم‌سازی و پشتیبانی از فعالیت های اقتصادی و تولیدی آسیب‌پذیر از تحریم به ویژه بنگاه‌های کوچک و متوسط به صورت هدفمند و نه به صورت همگانی انجام شود؛
- با انتظارات تورمی و تعمیم فضای یأس در جامعه مقابله شود؛
- بهره‌گیری از مشارکت‌های مردمی در زمینه شناسایی مشکلات، ارائه نقطه نظرات و راهکارهای پیشنهادی برای کاهش سطح آسیب‌پذیری و افزایش سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییان؛
- آموزش و افزایش آگاهی روستاییان نسبت به ریسک‌های اقتصادی و استفاده از فرصت‌های اقتصادی موجود در بازار؛
- فراهم آوردن زمینه‌های ایجاد مشاغل متنوع و کارآفرینانه در روستاها با تأکید بر ظرفیت گردشگری؛
- ارائه وام‌ها و تسهیلات مالی با کارمزد کم و دوره باز پرداخت طولانی مدت؛
- افزایش سطح تاب‌آوری اقتصادی کشاورزان از طریق ارائه حمایت‌های مالی، ترقیب به بیمه محصولات کشاورزی و فراهم آوردن نهادهای مورد نیاز آنان با قیمت مناسب؛
- فراهم آوردن بسترهای توسعه کشاورزی چند کارکردی و متنوع ساختن فعالیت‌های بخش کشاورزی؛ و
- کاهش سطح آسیب‌پذیری مشاغل بخش صنعت و خدمات روستایی از طریق تخصیص بهینه منابع مالی و تولیدی، کاهش مالیات و توسعه بازار فروش محصولات تولیدی.

۶ منابع

- ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۸). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران؛ تهران: نشر نی.
- اسدی، احمد و مریم مذهبیان (۱۳۹۵). تحلیلی بر ضرورت رشد و توسعه اقتصاد روستایی؛ کشاورزی و دامپروری در اقتصاد مقاومتی از منظر قرآن کریم، فصلنامه مطالعات منابع طبیعی، محیط زیست و کشاورزی، سال ۲، شماره ۶، پیاپی ۱۶، جلد ۳، صص ۳۴-۱۷.
- فرجی دیزاجی، سجاد، فرزانه جاریانی و رضا نجارزاده (۱۳۹۷). تأثیر تحریم‌ها بر تجارت دوجانبه محصولات کشاورزی بین ایران و منطقه منا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا، فصلنامه اقتصاد کشاورزی، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۶۹-۹۰.
- صادقلو، طاهره، حمیده محمودی و فهیمه جعفری (۱۳۹۶). تحلیل تاب‌آوری کسب و کارهای گردشگری در نواحی روستایی، مورد: حوزه نفوذ گردشگاهی شهر مشهد، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، ویژه نامه گردشگری روستایی، سال ۶، صص ۲۲-۱.
- عزتی، مرتضی، حسن حیدری و پروین مریدی (۱۳۹۸). برآورد تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر اشتغال بخش کشاورزی، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال ۲۷، شماره ۹۱، صص ۳۲۲-۲۸۹.
- گرشاسبی، علیرضا، یوسفی، مجتبی (۱۳۹۵). بررسی اثرات تحریم بین‌المللی بر متغیرهای کلان اقتصادی ایران، فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی شماره ۲۵ پاییز ۹۵.

- مصطفوی، سید مهدی، مهدی قائمی اصل و سید علی حسینی ابراهیم آباد (۱۳۹۴). بررسی رابطه علیت تحریم‌های اقتصادی، متغیرهای کالان اقتصادی و آلاینده‌های زیست محیطی در ایران، کاربرد رهیافت علیت سیانو، فصلنامه اقتصاد مقداری، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۲۸-۱۰۳.
- مصلی نژاد، عباس (۱۳۹۸)، اقتصاد سیاسی مبانی، کارکرد و فرآیند، چاپ پنجم، تهران، انتشارات: دانشگاه تهران.
- نادمی، یونس، حسنونند، داریوش (۱۳۹۸). شدت تحریم‌ها و فقر در ایران: لزوم لغو تحریم‌ها از منظر حقوق بشر، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.
- نیکوگفتار صفا، حمیدرضا، ردادی، علی (۱۳۹۴). تحلیل راهبردی تحریم‌های تحمیلی بر جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر الگوی واردن)، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال هجدهم، شماره ۶۶.
- یاسوری، مجید، جوان، فرهاد (۱۳۹۴). تحلیل محدودیت‌های تنوع‌بخشی اقتصاد روستایی مورد: دهستان اشکور علیا، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۱۳، صفحات ۱۹-۳۷.
- Anil K. Rajvanshi, 2016. **Roadmap for Rural India**, Current Science, Vol. 111, No.1, July 2016
- Acemoglu, Daron, and James A. Robinson. 2006. **Economic Backwardness in Political Perspective**, American Political Science Review, 100(1), pp. 115–131.
- Alt, James E.; Shepsle, Kenneth (eds.) 1990, **Perspectives on Positive Political Economy** (Cambridge [UK]; New York: Cambridge University Press).
- Bose, Niloy. 2010. **corruption and economic growth**, The New Palgrave Dictionary of Economics Online, 2nd Edition, 2010
- Beck, Thorsten *et al.* 2001. **New Tools in Comparative Political Economy: The Database of Political Institutions**, *World Bank Economic Review*, 15(1), pp. 165
- Bertholet, Auguste. 2020. **The intellectual origins of Mirabeau**. History of European Ideas. 0: 1–6. doi:10.1080/01916599.2020.176374.
- Description and content links and preview Blas, Javier; Bozorgmehr, Najmeh. 2012. **Iran struggles to find new oil customers**. The Financial times. Archived from the original on 21 February 2012. Retrieved 21 February 2012.
- Chigbu, Uchendu Eugene. 2012. **Village renewal as an instrument of rural development: Evidence from Weyarn, Germany**. *Community Development*. 43 (2): 209–224. doi:10.1080/15575330.2011.575231
- Chang, H. J. 2002. **Breaking the Mould – An Institutionalist Political Economy Alternative to the Neo-Liberal Theory of the Market and State**, in "Cambridge Journal of Economics", 26(5).
- Chertkovskaya, E. , Barca, S. , & Paulsson, A. 2019. **Introduction: The end of political economy as we knew it? From growth realism to nomadic utopianism**. In E.Chertkovskaya, A.Paulsson, & S.Barca (Eds.), *Towards a political economy of degrowth* (pp. 1–18). Rowman & Littlefiel
- Costin, Lenut.a, 2014, **Impact of the National Economy restructuring on the Rural Developmen, Realities and Perspectives for Romania**, Vol. 5, No. ISSN – 2285 – 6803; ISSN – L – 2285 – 6803, pp. 13-19
- Dietz, Simon, Jonathan Michie, and Christine Oughton. 2011. **Political Economy of the Environment An Interdisciplinary Approach**, Routledge. Description and preview. Archived 2013-07-23
- Drazen, Allan. 2000. **Political Economy in Macroeconomics**, Princeton. Description & ch. 1-preview link. Archived 2010-12-07 at the Wayback Machine, and review extract.
- Dehghanpisheh B. & Shalizi H. 2019. **Afghanistan feels impact of Iran's economic isolation**". *Reuters World News*. Retrieved 12 January 2020
- Groenwegen, Peter. 2008. **political economy and 'economics**, The New Palgrave: A Dictionary of Economics v. 3, pp. 905–06

- Landler, Mark. 2018. **Trump Announces U.S. Will Withdraw From Iran Nuclear Deal**. MSN. Archived from the original on 9 May 2018. Retrieved 17 December 2018
- Lakshmanan, Indira A.R. 2013. **U.S. Senators Seeking Tougher Economic Sanctions on Iran**. Bloomberg News. Archived from the original on 30 August 2019. Retrieved 30 August 2019
- Levs, Josh. 2012. **A summary of sanctions against Iran**. CNN. Archived from the original on 10 May 2018. Retrieved 9 May 2018.
- Lohmann, Susanne. 2008. **rational choice and political science**, The New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd Edition
- Kauzya, John-Mary. 2007. **Political Decentralization in Africa: Experiences of Uganda, Rwanda and South Africa**. Decentralizing Governance: Emerging Concepts and Practices: 75–91
- Keefer, Philip. 2004. **What Does Political Economy Tell Us about Economic Development and Vice Versa?** Annual Review of Political Science, 7, pp. 247–72. PDF
- Koch, Max. 2020. In search of a political economy of the postgrowth era, Journal Globalizations, <https://doi.org/10.1080/14747731.2020.1807837>.
- Javan, J. Alavizadeh, S and Kermani, M. 2011, **the Role of Various Economic Activities in Sustainable Rural Development Case Study: Semirom County**, Journal of the Iranian Geographic Society, New Year, Year 9, Issue 29, Pages 17-43
- Motamedi, Maziar. "US claims UN sanctions on Iran reinstated. The world disagrees". www.aljazeera.com. Retrieved 20 September 2020.
- Mukand, Sharun W. 2008. **policy reform, political economy of**, The New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd Edition
- Nichols, Michelle & Charbonneau, Louis. 2012. **U.N. chief says sanctions on Iran affecting its people**. Reuters. Archived from the original on 1 May 2013. Retrieved 5 May 2013.
- Perotti, Enrico. 2014. **The Political Economy of Finance**, in "Capitalism and Society" Vol. 9, No. 1, Article 1.
- Roland, Gérard. 2002, **The Political Economy of Transition**, *Journal of Economic Perspectives*, 16(1), pp. 29–50
- Taherkhani, M. 2000, **Industrialization of villages**, Ministry of Jihad-e-Sazandegi Press, First edition, Tehran
- Tullock, Gordon. 2008. **public choice**, The New Palgrave Dictionary of Economics. Abstract.
- Younis, Mohamed, 2013. **Iranians Feel Bite of Sanctions, Blame U.S., Not Own Leaders**. Gallup World. Gallup. Archived from the original on 24 April 2013. Retrieved 5 May 2013.
- Zirulnick, Ariel, 2011. **Sanction Qaddafi? How 5 nations have reacted to sanctions: Iran**. The Christian Science Monitor. Archived from the original on 15 November 2011. Retrieved 13 February 2012.